

Бюджетти бүт жеген бүгүнкү бийлик

Эске салсак, 13-майда экономика министери Темир Сариев бюджеттин тартыштыгы 13 млрд. сом экенин билдирип, андан туура эки ай өткөн соң бюджет тартыштыгы жыл аягына чейин 18,5 млрд. сом болорун маалымдаган эле. Бул сумма 2010-жылдын 65 млрд. сом менен бекиткен бюджетинин 28 пайызын түзгөн. Жакында президент Роза Отунбаева жыл аягына чейин бюджет таңкыстыгын 619 млн. доллар болорун билдирди. Алын айтымында, азык-түлүк тартыштыгын жоюуга 50 млн. жашылбай, энергетика маселесин чечүүгө 180 млн. АКШ акчасы керектелет. Президент айткан таңкыс сумманы сомого которсок 28 млрд. сом. Муну кантип толуктайбыз?

Убактылуу өкмөт мүчөлөрү учурда буга эч тиешеси жоктой парламенттик шайлоого баш-огу менен кирип кетишти. А техникалык өкмөткө ишенели десек ал да убактылуу. Канткен күнү да ал үч айда антикризистик программаны ишке киргизүүгө бугу үзүлгөнчө чуркаса да үлгүрбөйт. Мындан сырткары, Ош, Жалал-Абадды калыптандырууга 1 млрд. доллар, башкача айтканда, өлкөнүн бир жылдык бюджетине барабар каражат керек. Башаламандыктардан улам бийлик сырткы, ички сооданын чыгашалары 1 млрд. доллардан ашып кеткен. Мындан сырткары, кышкыга көмүр, мазут, жаратылыш газы, күйүүчү май даярдоого бери дегенде 18-20 млрд. сом керектелет.

Экономика илиминин доктору, профессор Айылчы Сарыбаевдин айтымында, бюджеттик дефициттин мынчалык деңгээлге чыгышына убактылуу өкмөттүн жеткиликтүү иштей албагандыгы себеп. «Азыркы бийлик башына эле кайра аксаевдик кайыр сурамайлык саясатка өткөн. Бул аз келгенсип, бюджетке түшүчү каражаттар азыр айрым партиялардын фондусуна кетип, бийликтегилер коррупцияны өздөрү экинчи эсе күчөтүп жатышат. Бюджеттик таңкыстыкты жоюунун эң негизги жолу - иштеп жаткан алып-паратты туура башкарып, салык төлөөлөрдү убагында төлөтүүгө жетишүү менен экономиканын өнүгүшүнө мүмкүндүк берүү. Мындан артык жол болбойт. Азыркы бийликтегилер мамлекетти өнүктүрөбүз, коррупцияны жоебуз деп келишкен. Ар кимге алакан жайбай, айтып келгенин аткарышса эле дефицит болбойт. Дефицитти жоюуга ички ресурстарды жетиштүү» дейт профессор.

Эй, элбагарлар, улуттук кызыкчылыкты унутпагыла!

Убактылуу бийлик канчалык ишенимдүү айтпаса, учурда алдыда боло турган парламенттик шайлоо тынч өтпөйт деп конгуроо каккандар арбын. Ко-

МУРУНГА СУУ КЕЛЕ БАШТАДЫ

Кыргыздар айтмакчы, учурда кыргыз мамлекети «эки доочу бир келсе амалындын кеткени, эки оору бир келсе ажалындын жеткени» дегендей эле абалда турат. Бюджет тартыштыгы, парламенттик шайлоо, чегара көйгөйү, экономикалык-саясий оор кырдаал, түштүктөгү үйсүз калгандар маселеси, кышка даярдык. Деги койчу, эмне гана маселе жок. Албетте, мунун баарын чечүү оңой-олтон иш эмес. Ошентсе да жоопкерчиликти маюнга алып, мамлекеттик башкаруунун эки тизгин бир чылбырын алган убактылуу өкмөт, президент Роза Отунбаева буларды кандай болсо да чечип берүүгө милдеттүү. Анткени, аларды эл бийликке мажбурлап отургузган жок, өздөрү ошону каалашты, ошого жетишти.

Кыргыз өлкөсү кыл учунда, а кыргыз азаматтарычы?

омчулукту мындай ой тынчсыздандырып жатса, партия лидерлери кантип бийликке жетүү менен алек. Айрым партиялар эл, мекен үчүн парламентке келүү аракетин көрүп жатышкандай түр көрсөтүп келишүүдө. Бирок акыркы кездердеги партия лидерлеринин сырткы демөөрчүлөргө ыктаганы алардын улуттук кызыкчылык менен баштары оорубай тургандыгын көрсөтүп турат. Алсак, учурда Өмүрбек Бабановдун «Республика» партиясын Айдар Акаевдин, кийин Максим Бакиевдин оң колу болуп жүргөн Алексей Ширшовдун каржылары айтылып келет. Ошол эле «Ар-Намыс» партиясын Назарбаевдин күйөө баласы Тимур Кулибаев, Александр Машкевич каржылайт деген маалыматтар бар. Май айынын аягында өлкөдө оор кырдаал болуп турганда парламенттик, президенттик шайлоого барбасын билдирген КСДП партиясынын лидери Алмазбек Атамбаев бир жарым айдан кийин оозду ачырып отставкага кетти. «Фергана.ру» сайты КСДП лидери менен Россия премьерин Владимир Путиндин парламенттик шайлоо алдындагы жолугушуусунун артында Кремдин оюну башталганын жазып чыкты. Сайт учурда эч бир мамлекеттик кызматта турбаган Алмазбек мырзанын Владимир Путин менен эзиялаша сүйлөшүү, финансылык жардам тууралуу кеп козгогону таң калычтуу экенин маалымдады. Ал эми «Ак шум-

кар», «Ата мекен» партияларынын лидерлери да ат тезге мекен кургатайы сырт жактарга чапкылап жүргөндөрү баарыбызга маалым. Мындан сырткары кытай, казак, түрк тараптар да кайсы бир партияларды финансылык жактан колдой турганы айтылып да, жазылып да келатат. Колдогондор жөн эле соопчулук кылбасы белгилүү. Эгер эл, шайлоочулар ишеним көрсөткөн партиялар ушинтип кайсы бир өлкөлөрдүн, адамдардын кызыкчылыгы үчүн иштесе, анда мамлекеттик, улуттук кызыкчылык кайда калаат?

Саясат таануучу Табылды Ахеровдун айтымында, сырттан каражат алган партиялардын парламентке келип калышы мамлекет үчүн кооптуу. «Эгер партиялар кайсы бир мамлекеттен каржыланса, ал өтө ири сумма болушу мүмкүн. Анын кесепетинен мамлекеттин кызыкчылыгы да четте калат. Албетте муну болтурбас үчүн коопсуздук, коопсуздук кызматы, фискалдык органдар партияларга каражат кайдан келип жатканын анализдеп турушу керек. Анын партиялардагы кыргыз атуулдары канткен күнү да патриот, мекенчил болушу абзел. Эгер кайсы бир уюмдун, өлкөнүн же башка сырткы күчтүн кызыкчылыгын коргогон партиялар билинсе, аларды дароо шайлоодон чыгарышыбыз керек» дейт эксперт Табылды мырза.

Албетте колунан кармап кал-

баган соң кайсы партияны ким каржылап жатканын билүү кыйын. Бирок, таң калычтуусу артында эч кандай экономикалык программасы, өлкөнү өнүктүрө турган капиталды жок саясатчылардын максаты бирөө гана экени талашсыз. Ал «эштеп бийликти куйруктан кармап калуу, андан аркысын көрө жатарбыз» деген принцип. А өлкөдөгү экономикалык кырдаалды, элди чындап ойлогон саясатчы же партия көрүнбөйт.

Ажо чече албаганды атайын топ чечмек беле

Президент Роза Отунбаева жакында эгер бизнес бийликке ишенбесе, ишкерлерге тынч иштөөгө мүмкүнчүлүк болбосо жакында казынада тыйын да калбай каларын жар салды. Анын айтымында, экономика азыркы темп менен жүрүп отурса күзүндө бюджеттик чыгымдарды төлөөгө мүмкүн болбой калат. Өлкө башчысынын пикиринче, кыргыз бизнеси токтобой, мамбюджетке киреше берип турушу үчүн Казакстан, Россия, Кыргызстан чегараларында товар алмашуу тынымсыз жүрүп турушу керек. Президент бул үчүн атайын топ түзүлүп, ал топ эки өлкө менен тыгыз кызматташып турушу керектигине да токтолгон. Бул маселени, албетте бир министрлик же топ тез арада чече албайт. Эл аралык эксперттердин айтымында, Кыргызстан бажы союзуна кайсы бир шарттардын негизинде кириши мүмкүн. Бирок, ЕврАзЭС бекиткен бажы салыгысыз товар реэкспорттоону эч ким азыр чечип бере албайт. Бул - ноенс.

Экспорт, анализ, кадр болбосо

Чынында азыр өлкө өтө омуртадуу мезгилди башынан кечирип жатат. Экспорттердин айтымында, экономикалык, социалдык катастрофа үшүл кышта куч алышы мүмкүн. ММКлар өлкө экономикасына реалдуу анализ, иликтөө жүргүзүлмөйүн өнүгүү болбосун, какшап эле келатышат. А эштеп ээрге минип калууну көздөгөн саясатчылардын муну уккусу да жок. Башкасына көз жумду кылганда да азыр өлкөнүн негизги экспорттук мүмкүнчүлүктөрү токтоду десек болот. Алсак, азыр Токтогул суу сактагычында 19 млрд. метр. куб суу топтолгону менен кыргыз электрэнергиясын экспорттоо эмдигиче баштала элек (мурту Казакстан, Өзбекстан биринчи жылга 2,2 млрд. кВт/саат электрэнергиясын сатып алышчу). Эгер экспорттоо ишке алганда Кыргызстан ошол акчага кышкыга жетерлик отун даярдап алмак. Айла жок Токтогул суу сактагычы суу жырып кетпесе үчүн сууну бош эле кес берүүгө туура келет. Токтогулдагы суу минтип кирешеси болуп

жатса, тышкы карыз 3 млрд. долларга (өлкө ИДПсынын 50 пайызы) таят барат. Быйыл тышкы карыздын шапкесине эле 2,1 млрд. сом жумшалса, келерки жылы өкмөттүн келипиди менен алынган кредиттердин шапкесин коопкондо 2,6 млрд. сом төлөөгө туура келет. «Vector» эл аралык стратегиялык илпктөөлөр институтунун эксперттеринин пикиринче, акыркы алты-жетти айда өлкөдө экономикалык өнүгүү мүмкүнчүлүгү кескин кыскарып кеткен. Алардын статистикалык маалыматтары боюнча бул мезгилде чет элдик инвесторлордун саны да өтө азайган. Натыйжада, ИДПда, мамказынанын кирешелеринде өндүрүштүк салым биротоп азайган. Ишке жарамдуулардын 50 пайызын иш менен камсыз кылганына карабай айыл чарбасынын чыгашасы кобөйүп, толугу менен мамлекеттик дотацияга отурган. Мамлекеттин жыйырма жыл ичинде мындай алысрап кетиши эксперт-экономисттердин пикиринче, мамлекеттик институттарга кадрларды тандоо ачык, таза болбогондугу себеп.

Анданктан, кадр тандоону ачык кылып, мамлекеттин ишине көзөмөл кыла турган коомдук институттар түзүлүшү зарыл. Экинчиден, мамлекет коомдун пикирин эске алып, кайсы мекемге, кайсы чиновниктин коррупцияланганын тууралуу көп маалымат болсо, ага тиешелүү чара көрүлүшү керек. Дегеле, Отунбаеванын бийлиги акыркы кезде сүйлөөгө гана жондомдүү экенин, конкреттүү ишке жок экенин көрсөтүп келүүдө. Же кылган иштери кезде коомчулуктун нааразылыгын гана жаратып келет. Эгер болгон мүмкүнчүлүктөрү азыркы абалы болсо, анда анык өлгөн окшойбуз.

Бакырган баалар

Эксперттер доллардын курсу жогоруласа да, ылдыйласа да баалардын жогорулай бергенине түшүнүштөй келишет. Айрым чиновниктер муну дүйнөлүк себептер менен байланыштырып келишет. КМШ эларалык статистикалык комитетинин маалыматы боюнча Тажикстан менен Азербайжанда быйылкы жылдын жарым жылдыгында инфляция 2 пайызга жогоруласа, бизде 4 пайызга өскөн. Экономисттердин пикиринче, эгер өкмөт туура экономикалык саясат жүргүзсө кымбаттоону токтотууга толук мүмкүнчүлүк болмок. Жылга эле дестабилдүүлүккө, дүйнөлүк бааларга шылтоолоп бааларды көтөрө берүүгө болбойт. Эгер калктын жакыр катарынын кызыкчылыгын коргоп албаса, анда бизге килейген эки өкмөттүн кереги канча? Баса белгилей кетүүчү жагдай, азыр бая уламдан улам жогорулап баратат. Кышка жуук баа дагы көтөрүлүшү мүмкүн. Учурдагы баалардын жогорулашы эмдигиче мамлекеттин баалардын негизсиз көтөрүлүшүнө каршы эффективдүү методу жок экенин көрсөтүп турат. Баарынан кызыкты, Кыргызстан эң жарды өлкө болуу менен бирге эң кымбат өлкөлөрдүн катарына кирет экен. А кымбаттыктын негизги рыхачы - коррупция.